

Žarko Domljan

**A. Badurina, B. Škunca
i F. Škunca
Sakralni prostor
tijekom povijesti i danas**

vlastita naklada, Zagreb 1987.

Široko zamišljena i reprezentativno oblikovana knjiga »Sakralni prostor tijekom povijesti i danas« ispunja samo dio velike i postojeane praznine u literaturi o suvremenim sakralnim građevinama u nas. To je dovoljan razlog za jedan neuobičajeni gest: da ovu knjigu pozdravimo i prije nego što smo je pobliže upoznali. To nipošto ne znači da je njoj sve unaprijed oprašteno, nego je tek poziv da joj pridemo bez predrasuda i da njezine eventualne nedostatke izmjerimo prema količini uloga i koristi za jedno predugo zanemareno područje. Nema sumnje da je nepostojanje ma i kako skromnog priručnika koji bi pristupačno tumačio složeni teološko-liturgijski sadržaj crkvenog prostora, a ujedno kritički valorizirao golemu produkciju na području suvremenoga crkvenog graditeljstva, dalo osnovni poticaj autorima, povjesničaru umjetnosti, teologu i arhitektu, da zajednički prionu ovome nadasve korisnom i pionirskom poslu. To je ujedno i glavni razlog što je ova knjiga, želeći sustići vrijeme i biti u isti mah korisna mnogima, donekle heterogeno komponirana. Uz instruktivna povijesna i teološka razmatranja, ona donosi i niz praktično-tehničkih uputa za gradnju ili adaptaciju sakralnih prostora, od uređenja rasvjete, grijanja i ozvučenja do oblikovanja okoliša crkve ili projektiranja multifunkcionalnih župskih centara. Svojom višeznačnom namjenom, teoretsko-edukativnom, praktično-savjetodavnom i jednako značajnom kritičko-dokumentarnom, knjiga je očito upućena veoma širokom i raznolikom krugu korisnika, ali, čini se, ipak prvenstveno onim pojedincima u katoličkoj crkvenoj hijerarhiji čijoj je snalažljivosti, znanju i savjesti prepuštena briga o gradnji i održavanju crkava i često izuzetno vrijednog crkvenog inventara.

U opširnome povijesnom uvodu A. Badurina razmatra genezu sakralnog prostora od paganskog žrtvenika i jednostavnih okupljališta prvih kršćanskih zajednica (katakombe) do velebnih srednjovjekovnih katedrala koje su dimenzionirane i oblikovane u skladu s razvijenim liturgijskim potrebama kao mjesta susreta vjerničkog mnoštva s Bogom. Iako se liturgijski sadržaj sakralnog prostora nije »tije-

kom povijesti« znatnije mijenjao, crkve-građevine, ovisno o ekonomskoj moći vjerničke zajednice i stilskom ukusu doba, poprimale su veoma različite oblike, što autor prati u vremenskoj sukcesiji objašnjavajući pristupačno osnovne razlike između istočnog i zapadnog tipa crkve i specifičnosti pojedinih stilskih, konstruktivnih, funkcionalnih ili tipoloških rješenja katoličkih bogomolja (centralni naprama longitudinalnom tipu, crkve s jednom ili više apsida, župne crkve, katedrale itd.). Autor podsjeća i na važnost mjesta na kojemu se obavlja obred, koje, spojeno vrlo često s kultom mrtvih, ostavlja i trajan biljeg u prostoru. O tome rječito svjedoče brojni toponimi s konzonantnom grupom *trb* ili *trv* (prema staroslavenskoj riječi *trěba*, što znači žrtva), kao što su Triban, Tribunj, Travnik ili Trebinje. Svoja razmatranja Badurina završava poglavljem o zaštiti spomenika, u kojemu objašnjava osnovna načela zaštite, napose u odnosu na pokretni crkveni inventar koji je veoma često izložen uništavanju zbog nedovoljne upućenosti odgovornih crkvenih pojedinaca. Problem je osobito aktualiziran nakon Drugoga vatikanskog koncila i uvođenja značajnih liturgijskih inovacija, napose u vezi s položajem oltara, pa je podsjećanje na zakonsku obvezu čuvanja vrijednog inventara zaista dobrodošlo u trenutku kada ne postoji cjelovita umjetnička topografija zemlje i kada je znatan broj umjetničkih spomenika još izvan djelotvornog domašaja inspekcijskih službi. Teolog B. Škunca raspravlja o »svetosti« crkve-građevine kao vidljivu simbolu vjerničke zajednice (*domus ecclesiae*). Veoma su instruktivna teološka objašnjenja pojedinih elemenata sakralnog prostora i njihova liturgijskog značenja, ambona, svetohraništa, krstionice, a osobito oltara – simboličkog i prostornog fokusa crkve, mjesta odvijanja središnjeg obreda euharistije koja je ujedno žrtva i gozba i kojom vjernici ostvaruju mistično sjedinjenje s Bogom. Polazeći od teološko-liturgijskog sadržaja sakralnog prostora, autor ispravno upozorava da se uspjelo rješenje crkvenog enterijera ne sastoji samo u optimalnom zadovoljavanju pitanja smještaja vjernika, akustike ili rasvjete, nego u funkcionalnom odnosu onih elemenata sakralnog prostora koji čine okosnicu njegovog duhovnog sadržaja. U trećem dijelu knjige arhitekt F. Škunca sa suradnicima znalački razrađuje najvažnije aspekte arhitektonsko-tehničkih rješenja koja pridonose većoj udobnosti i boljoj iskorištenosti crkvenog prostora, osobito s obzirom na suvremenu tendenciju preoblikovanja tradicionalnog tipa crkve u dvoranski

prostor višeznačne namjene. S povijesno-umjetničkog stajališta svakako je nazanimljiviji posljednji blok knjige u kojemu je dokumentirano stotinjak novosagrađenih crkava ili nanovo oblikovanih crkvenih enterijera, od koji je 25 prikazano na velikom formatu u besprijekornoj četvorbojnoj tehnici, popraćeno tlocrtima i svim potrebnim podacima (čak i kratkim kritičko-valorizacijskim opaskama), dok ostatak reproduciranih objekata u informacijskom pogledu daleko zaostaje ne samo zbog neprimjerene crno-bijele reprodukcije, nego i zbog neujednačnih i nepotpunih tekstualnih objašnjenja. Kad smo već doirnuli ovu temu, spomenimo i neuobičajeno velik broj korektorskih propusta u tekstu i legendama, koje nije uklonio ni opsežni »errata corrige«, što zaista nepotrebno umanjuje vrijednost ove ambiciozno zamišljene publikacije. Unatoč ponekoj mani što je neizbježan pratilac svakoga pionirskog pothvata, knjiga »Sakralni prostor tijekom povijesti i danas« nesumnjivo će poslužiti mnogima kao vrijedan priručnik, a ujedno i podsjetnik da ovo specifično područje graditeljstva brojem, a u posljednje vrijeme i kvalitetom realizacija (poput Mušičeve crkve u Ljubljani, Ugljenove u Sarajevu ili Prtenjakove u Dubrovniku), zaslužuje da bude adekvatno vrednovano i ravnopravno uključeno u preglede suvremene arhitekture u Jugoslaviji.